కథానిక :

పరిణామం

శ్రీ వీరమాసునేని సంగమేశ్వరరావు

ధర్మారావు బాల్యం ఎలా గడిచిందో మనకు తెలియదుగాని బాగా గాయకం వొచ్చినాక స్వగ్రామం వొదిలి మేనమామగారింట్లో వుండి, చదువుకో మొదలుపెట్టాడు. ఎంతో పిరికి, పెద్దవాళ్లు ఘట్టిగా కళ్లు ఉరిమితే, కళ్లవెంబడి నీళ్లు కార్చే ధర్మారావు ఈనాడు అన్ని విషయాల్లోనూ, అంటే—ఉద్యోగం, పెళ్లి యిత్యాది జీవితావసరాలు, విధులు అయిన వాటిల్లోకూడ వెడతిరిగి మాట్లాడుతాడని ఎవ్వరూ ఊహించలేదు.

మొదట్నుంచీ పుస్తకజ్ఞానంమీదకన్నా ఇతరలౌకిక విషయాలు, ప్రాపంచిక భోగట్టాలు అంటే ధర్మారావుకు మహాయిష్టం. అందువల్లే స్కూలుఫైనలు మూడేళ్లకుగాని పూర్తిచెయ్య లేకపోయాడు. తన అనుభవాన్ని బట్టి ఎవరి బిడ్డలమీద శ్రద్ధతో వారు దగ్గరుండి చదువు చెప్పించుకోవటం మంచిదిగాని, ఎప్పుడూ వొకరి బాధ్యతక్రింద వొదలి పెట్టడం మంచిది కాదు అంటాడు ధర్మారావు. కారణ మేమిటి? నువ్వు మేనమామల ఇంట్లో కష్టపడ్డావా? నిన్ను వాళ్లు సరిగా చూడలేదా? అని అడిగితే అందుకూ వొప్పుకోడు.

ధర్మారావు ఉద్యోగం చెయ్యాలని వాళ్ల అమ్మకోరిక, వాళ్ల నాన్న అభిలాషను. అందువల్ల స్కూలుఫైనలు కాగానే ఉద్యోగం చెయ్యమని పట్టుపట్టారు. చెయ్యనన్నాడు ధర్మారావు. దాంతో అమ్మ, నాన్నకు విరోధిగా,—బంధువులకు పరమశత్రువుగా— తెలిసిన వాళ్ల కందరకూ నిలకడలేని మనిషిగా, అయినట్లు క్రమంగా గ్రహించాడు ధర్మారావు. ప్రతివాడి దృష్టిలోనూ ఒక విచిత్రవ్యక్తిగా కనబడసాగాడు. ఈ వైఖరి, ఇతనంటే, ఇతర్లకు కలిగిన అయిష్టత క్రమంగా 'ద్వేషం'గా మారింది. ఇది గ్రహించి తనకు యీ ఖ్యాతికొన్ని యిచ్చిన తల్లిదండ్రులకు ఎదురుతిరగటం, తాను మానుకోవటం మంచిదను కొన్నాడు. దాంతో తహశీలుదారుగా వున్న పెద్ద తండ్రి సహాయంతో, తాలూకాఫీసులో 'డిస్పాచింగ్' గుమస్తాగా తయారయ్యాడు. వాళ్ల అమ్మ, కొడుకు ఉద్యోగానికి వెళ్తున్నాడని ఆరోజు ఉబలాట పడి పిండివంటలతో భోజనం పెట్టింది. వాళ్లనాన్న కొన్ని జతలు కొత్తపంచలూ, చొక్కాలూ కుట్టించి, జీతం వచ్చేవరకూ వాడుకొనేందుకు కొంత రొక్కం యిచ్చి సాగనంపాడు. కొద్దిరోజులు చెయ్యంగానే 'సర్వీసుకమీషన్' ప్యాసైన వాడు రావటంవల్ల ధర్మారావు ఉద్యోగం కాస్తా వూడింది. ఇది జరగటం ధర్మారావుకు ఎంత ఆనందాన్ని కలిగించిందో, వాళ్ల అమ్మకూ, నాన్నకూ అంత విషాదాన్ని కలిగించింది. కానీ వారు నిరాశతో వొదిలి పెట్టక 'సర్వీసుకమీషన్'కు కట్టమని ధర్మారావును వేధించారు. 'సరే' నని తన యిష్టంతో, ఆలోచన, పనీ లేకుండానే పరీక్షకు కట్టాడు. తీరా ఆ 'సర్వీసుకమీషన్' పరీక్షకు వెళ్లేవాళ్లు అడిగిన ప్రశ్నలన్నీ వెధవ్విగానే కనపడ్డాయి ధర్మారావు కంటికి.—ప్రపంచంలో కెల్లా ఎత్తైన శిఖరం—ఎలిజెబెత్తురాణీ చర్చికి పెళ్లికి వెళ్తూ ఎల్లాంటి దుస్తులు ధరించింది? (అసలు ఎలిజెబెత్తుకు పెళ్లి కాలే దన్న సంగతి ఎవరికి తెలియదు ?...)—సొరకాయను ఇంగ్లీషులో ఏమంటారు? ఎక్కడో, ఏ శతాబ్దంలోనో పుట్టి అంతరించిన నామ, రూపాలు లేని రకాన్ని ఇద్దర్ని ఏరి, వాళ్లను గురించి వ్రాయమనటం......... ఈ ప్రశ్నల వల్ల తాలూకాఫీసులో R. C. నెంబర్లు కోట్ చేస్తూ, మెమోలువ్రాసే గుమస్తాగాళ్లకు లాభ మేమిటి? ఈ పరీక్ష ప్యాసుఅయితేనే తాలూకాఫీసులో ఉద్యోగం చెయ్యటానికి అర్హుడవుతాడనటంలోగల అంతరార్థం ధర్మారావుకు యీ రోజుకూ బోధపడ లేదు. సంకుచిత హద్దుల్లో, మానవుని స్వేచ్ఛను అరికట్టే ఉద్యోగాలంటే ధర్మారావుకు పూర్తిగా అసహ్యం కలిగింది. ఉద్యోగం ఎందుకు చెయ్యవురా? అంటే దానికి సమాధానం చెప్పటానికి తాను సిద్ధంగా లేనంటాడు ధర్మారావు. అసలుకారణం ఏమిటంటే... దానిని ఎవ్వరూ వినరు, అథవా విన్నా అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించక వేళాకోళం చేస్తారన్న విషయం ధర్మారావుకు తెలుసు.

ధర్మారావులో ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. మిగతా అన్ని విషయాల్లో ధాటిగా ఉపన్యాసాలు యిస్తాడు. చర్చించి పెద్దవాళ్లచేత ఔనని వొప్పిస్తాడుగాని, ఉద్యోగం విషయం వచ్చినప్పుడు మాత్రం చర్చించడు. ఇష్టంలేక మౌనంతో నవ్వుకొని వెళ్లిపోతాడు.

ధర్మారావుచేత ఉద్యోగంచేయించటం తమవల్ల చాతకాదని తల్లిదండ్రులు గుర్తించి, మేనమామచేత చెప్పించారు. ధర్మారావుకు మేనమామమాటలమీద కొంత గురి వుంది. అందుచేత మళ్లీ తాలూకాఫీసులో నాలుగు గోడల మధ్య కుర్చీలో ఇరకక తప్పలేదు. కానీ వసుధా బుద్ధిలో లేంది, ఖర్మలో రమ్మంటే ఏ జాతకాని కైనా ఏలా వస్తుంది?

నిత్యంగూ కవర్లమీద అడ్రసులు వ్రాయటం, పోస్టు బిళ్లలు అంటించడం, డిస్పాచి పుస్తకంలో వ్రాసుకోవటం. ఇంతకు దప్ప మరో విషయం తనకు సంబంధించిందిగాని, తన దేశానికి సంబంధించిందిగాని, తన కుటుంబానికి సంబంధించిందిగాని, ఏదీ తెలిసేటట్లు, తెలుసుకోవటానికి వీలయ్యేటట్లుగా కనబడలేదు ధర్మారావుకు. ఎంత వోపిక, ఓర్పుతో మనస్సును సమాధానపరచి అమ్మ, నాన్నకోరిక తీర్చటానికైనా ఉద్యోగం చెయ్యాలన్నా సాధ్యపడలేదు. ఆ పరిధి కాస్త దాటి, బయట వాతావరణంలో కొంత స్వేచ్ఛతో బ్రతకాలని పుట్టిన కోరిక బలవత్తరమై, అనారోగ్యమిషతో ఉద్యోగం నుండీ తప్పుకున్నాడు ధర్మారావు.

ఆలోచిస్తున్న కొద్దీ ధర్మారావుకు అవకాశాలు లభిస్తే ఉద్యోగరీత్యా ఏగుమస్తాగిరిలో పనిచేసేదానికంటే, ఇంకా చాలా విధాల, తాను ప్రపంచానికి ఉపయోగపడగలననే దృఢనమ్మకం మనస్సులో ఏర్పడిపోయింది. "తాను అజ్ఞానినని గాని, అసమర్థుణ్ణి అనిగాని, ఎవరికీ, ఎందుకూ పనికిరానివాణ్ణి అనిగాని" ధర్మారావు ఎప్పుడూ తన్నుగురించి దుర్బలతతో నిందించుకోడు. తన వ్యక్తిత్వంమీద, అంతరాత్మమీద, శక్తిమీద ఏదో కొంత విలువ, గొప్పతనం ఉన్నాయనే ధర్మారావుఆత్మవిశ్వాసం. బొత్తిగా ఆ విషయం మనం కాదనటానికి వీల్లేదు.

అతని సంగతి అర్థం చేసుకోలేరని ఎరిగి, ధర్మారావు అందరకూ దూరంగా ఉండటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. దీనివల్ల ఒకరకమైన హేయభావం కనిపించింది అందరికీ అతనంటే.

ధర్మారావు క్రాపు దిద్దితే అదిగో షోకులు బలిసినై బడుద్ధాయికి అంటారు వాళ్లఅమ్మతో సహా అంతాను. ఒక జతపంచలు ఎక్కువ కొనుక్కుంటానన్నా, తెల్లచొక్కాలు బారువి కుట్టించమన్నా వాళ్లనాన్న, "సంపాదించుకోలేని వెధవకు మంచి వెక్కడనుంచీ వస్తాయి? తన మొహానికి ఆ పాటి చాల్లే?" అంటాడు.

ఇన్ని యీసడింపులు, తిట్లు, చివాట్లు నిత్యమూ తినటానికైనా వొప్పుకొని ధర్మారావు జీవిస్తాడుగాని, ఉద్యోగం చెయ్యటానికి మాత్రం వొప్పుకోడు. ధర్మారావు చుట్టూ వున్నవాతావరణం ... మనస్సూ యిలా ఉండగా అతని హృదయంలో ఒక ఆశయంకూడ బయలుదేరింది. అది పేదయింటి 'శ్యామల'ను పెళ్లిచేసుకోవాలని. ఈ విషయం క్రమంగా వాళ్ల అమ్మ, నాన్న చెవిదాక పోయింది. అంతా మండిపడ్డారు. గత్యంతరంలేక కుక్కినపేనులా నోరు మూసుకొని వూరుకొన్నాడు ధర్మారావు.

నాగరికత, నవ్యత, సంస్కారం, అభ్యుదయత్వంలో ఆరితేరిన మనుష్యులం మేం అనుకొనే వారంతా, యీ వాలకంలో జీవితం గడుపుతున్న ధర్మారావుని పిచ్చివానిగా చూశారు. ఇం కేముంది? మనస్సు చెడిపోతుంది. పెళ్ళి చెయ్యండి. లేకపోతే పిచ్చిఆసుపత్రిలో చేర్చాల్సి వొస్తుంది అన్నారు అంతా. పాపం! జనమంతా తన్ను గురించి యిలా అనుకోవటం విని ధర్మరావు బాధతో కృశించ మొదలు పెట్టాడు. లోకంలో అందరిమాదిరిగా కుళ్లులో, స్వార్థంలో, బానిసత్వంలో, ఆత్మవంచనతో బ్రతకటంచేతగాని లోకవిరుద్ధజీవులకు ఇల్లాంటి బాధలు తప్పవు.

బాధలలోనూ, కష్టాల్లోనూ ఒకవిధమైన సుఖం, తృప్తీ ఉందనుకోవటం వెర్రితనంగా కనబడసాగింది ధర్మారావు కంటికి. ఉద్యోగంచేస్తూ, పదిరాళ్లు సంపాయిస్తూ, ఏదో గౌరవంగా బ్రతుకుతున్నా మనుకొంటూ, కాలం వెళ్లతీయ్యాల్సిన ధర్మారావు (ఇది బంధువులు, తల్లిదండ్రులు, ఆ రకానికి చెందిన తదితరుల దృష్టిలో మాత్రమే) అనవసరంగా మనస్సుని బాధపెట్టుకొని అవస్థపడుతూ కాలం గడుపుతూ ఉన్నాడు.

* * *

ధర్మారావు పెళ్లి ఆలోచనలు జరుగుతున్నాయి. ఎన్నో సంబంధాలు వచ్చి పోతున్నాయి. కానీ ఒక్కటీ జతపడటం లేదు. ధర్మారావుకు పిల్ల అందమయింది, గుణంకలది, సంస్కారంకలది కావాలని కోరిక. వాళ్ల అమ్మకు కట్నం ఎక్కువ రావాలని కోరిక, వాళ్ల నాన్నకు కట్నంతోపాటు సాంప్రదాయం, బంధుత్వం మంచిది గావాలని అభిలాష ఉన్నాయి. ఇవన్నీ కలిసివున్న సంబంధం జతపడటమంటే ఎలాగో అర్థంగాకుండా వుంది లోకానికి. సృష్టిలో ఏదో ఒక లోపంలేకుండా అన్నీ ఒక్కచోట, మూర్తీభవించి ఎలా ఉంటాయి?

బంధువర్గంలో వారంతట వారే, ఆరువేలు రొక్కరూపేణ యిచ్చి పిల్ల నిస్తామని ధర్మారావుకు సంబంధం వచ్చింది. దీనికి మొదట్లో పిల్ల యీడుగాదని ఇంట్లో అంతా వద్దన్నారు. కానీ మిగతా ప్రపంచంలో, ముఖ్యంగా ధర్మారావు తల్లివేపువారు ఆ సంబంధాన్ని పూర్తిగా బలపరచారు. మొదట్లో వొద్దు అనుకొన్నవాళ్ల అమ్మ, నాన్న మనస్సులు మార్చుకొన్నారు. కానీ ధర్మారావుమాత్రం మార్చుకోలేకపోయ్యాడు. దాంతో ఇంట్లో చాలాసంఘర్షణలు బయలుదేరాయి. మన పెద్దవాళ్ల ఆలోచనలు పెళ్లిల్ల విషయంలో చాలావిచిత్రంగా ఉంటాయి. స్వబుద్ధిమీద, స్వనిర్ణయంమీద ఆధారపడి నిర్ణయానికి రాలేరు. మధ్య ఎంతమంది బుర్రలతోనో కలిపి వనిచేసిగాని నిశ్చయించరు.

ధర్మారావుదృష్టిలో తనపెళ్లికి సంబంధించిన విషయాలలో, తనూ, తన తలిదండ్రులూ తప్ప మిగతాయెవ్వరకూ జోక్యం ఉండకూడదని ఉంటుంది. అట్లని ప్రపంచంలో ఎవరి సామాన్యపు అలవాటు, హక్కు ఎవరు వొదులుకొంటారు?

ఆరాత్రి ధర్మరావుతాతగారు, ఒకాయన ధర్మారావుని ఆసంబంధాన్ని ఒప్పించటానికి వాళ్ల యింటికి వచ్చాడు. నిర్బంధంగా "నీకు మెజారిటీ లేదు. ఈ సంబంధం మా కందరకూ యిష్టమయింది. నువ్వు చేసుకుతీరాలి!" అన్నాడు.

ధర్మారావుకు తనకు కాబోయే పిల్ల, వాళ్ల కుటుంబం ఏసంసారంలో, ఏవాతావరణంలో జీవించే మనుష్యులో బాగా తెలుసు. అది సరిపడదనుకొనే తనకు వొద్దనుకొన్నాడు. అందువల్లే రెండు మాసాలనుంచీ తలకాయ ఎగరవెయ్యలేకపోతున్నాడు.

ఆ రాత్రి వాళ్లతాత వచ్చి ఖచ్చితంగా మాట్లాడటంచూచి ధర్మారావు ఇలాఅన్నాడు. "నాకు ఇప్పటికీ యిష్టంలేదు. కానీ యీ ఖ్యాతి కొన్ని ఇచ్చిన కృతజ్ఞతతో, మీ అందరి కోసరం, ఆ పిల్ల మెడలో తాలిబొట్టు కట్టమంటే కడతాను." అని సమాధానం చెప్పాడు. ఈ సమాధానం వినగానే "చూసుకోండి, నాదెబ్బ! వొప్పించాను." అని ధీమాగా అన్నాడు ధర్మారావుతాత.

ఇంత నిర్బంధంగా పెళ్లి విషయంలో పెద్దవాళ్లు ఎందుకు పిల్లల్ని వొప్పిస్తారు? అనే ప్రశ్నకు ధర్మారావుకు సమాధానం దొరక లేదు. అది వాళ్ల స్వభావమా? ఇల్లాంటి సమయాల్ని అవకాశంగా తీసుకొని నలుగురిలో తమ ప్రతిభ వెల్లడిచేసుకొనేందుకు ప్రయత్నమా?...... ఎవరు చెప్పుతారు?.........

మరునాడు ధర్మారావు తండ్రి ఆ సంబంధం ఖాయం చేసుకు రావల్సిందిగా, ఒక పెద్దమ పంపాడు. తీరా ఆయన ఆ ఊరు వెళ్లేటప్పటికే, అక్రితంరాత్రే పెళ్లి కూతురువారు, రెండు నెల్లనుంచీ ఏ సంగతీ తేల్చి చెప్పలేదన్న విసుగుదలతో, మరో సంబంధం ఖాయ పరచుకొన్నారని తెలుసుకొని వచ్చి, ఆ విషయాన్ని చెప్పాడు.

ఆ బంధువుల సంబంధాన్ని మిగిలిపోయేటట్లుగా కాలం జరిపి, ఘర్షణ పెట్టినందుకు ధర్మారావుని అంతా నిందించారు.

ఆ ఊరునుంచే అంటే వెనుకటి బంధువుల సంబంధం వొచ్చిన గ్రామంనుంచే మరో పరాయి సంబంధం వచ్చింది. వారికి ఒక్కతే ఆడపిల్ల. వారి కున్న ఆస్తికూడా కొద్ది ఎకరాలుమాత్రమే. అదీ అంత పెద్ద సారవంతమైన పొలం కాదు. పిల్లమాత్రం మంచిది, సంస్కారంగల మనిషి. ధర్మారావు వెళ్లి ఆ పిల్లని చూచికూడ వచ్చాడు. కాని కట్నందగ్గర పేచీ వచ్చింది. రొక్కరూపేణా డబ్బు లక్షందగ్గర కుమ్మరిస్తేగాని ఆ సంబంధం చేసుకోవటానికి వీల్లేదని ధర్మారావు తల్లిదండ్రులు, బంధువులు అంతా అడ్డుపడ్డారు. ధర్మారావు చాటుగా తండ్రిని ఆ పిల్లనే చెయ్యమని ప్రాధేయపడి అడిగాడు. తండ్రి యిలా అన్నాడు: "ఒరేయ్! అబ్బాయ్! నీ కన్నీ వెఱ్ఱి వేషాలుగా ఉన్నాయ్! లోకంలో యీనాడు నగదు రూపేణ కట్నం తీసుకోకుండా పెళ్లి చెయ్యటమనేది పరువు తక్కువ పని. వాళ్ల పొలంతో మనకి సంబంధం లేదు. నిమిషాలమీద అమ్మి రొక్కం కుమ్మరించటానికి వాళ్లు సిద్ధపడితే చెయ్యటానికి నా అభ్యంతరం లేదు. అయినా నీ పెళ్లికి నీ ఆలోచనలు, నీ నిర్ణయాలు ఏమిటి? పెద్దవాళ్లం మేం ఉండగా నువ్వు నోరు మూసుకు కూర్చోక దేనికీ యీ అల్లరిఅంతాను? నీమాట సాగుతుందనేనా?" అని కళ్లు ఉరిమి గద్దించి పలికాడు.

ధర్మారావు ఆలోచించుకొన్నాడు. ఈ ప్రపంచ చర్యలు, సిద్ధాంతాలు, నిర్ణయాలు, కట్టుబాట్లు, ఆచారాలు అన్నీ చాలావికారంగా ఎవడి జీవితంమీద వాడికి హక్కులేకుండా అన్నీ హద్దుల్లో బిగింపబడ్డట్లుగా— ప్రతివాడు బానిసగా—తమ జీవితాల్ని ఎవరికో అప్పజెప్పి నడవటమే యీ కాలంలో సంఘంయొక్క శాసనంగా, హాయిగా కాలం వెళ్లబుచ్చుకొన్న మానవుల విధిగా ధర్మారావు కంటికి కనబడ్డది.

"లాభంలేదు." అని యిహ తన ప్రయత్నాలు మానుకున్నాడు. విఫలుడై జుట్టుఅంతా పీక్కు ఏడ్చాడు. తన వుద్దేశ్యాలు, ఆదర్శాలు అన్నీ న్యాయంగా మంచివే. కాని ఆ న్యాయమనే దానికి స్థానం ఎక్కడ? తన కర్తవ్యాన్ని విధులను ఎవ్వరూ నెరవేర్చుకోనివ్వరన్న సంగతి ధర్మారావుకు పూర్తిగా అనుభవంమీద అర్థమయ్యింది. ఈవిధంగా ఉన్న సహజమైన మనస్తత్వాన్ని క్రమేపీ ధర్మారావు పోగొట్టుకొంటున్నాడు.

ఏమానవుడుకూడ తనకు ఉండాల్సిన సహజత్వం పోగొట్టుకొంటే, ఆ జాతిలోకి మళ్లీ రావటం అసంభవం అన్న విషయం ధర్మారావు ఆలోచనలోకి వచ్చింది. కానీ ఏంప్రయోజనం? అన్నీ వొదులుకు బ్రతుకుతున్నాడు ధర్మారావు.

19 వ పేజీ చూడుడు)

నెరసిన వెంట్రుకలు

రంగులు వాడవద్దు. మా నూనె వాడండి. 60 యేండ్లవరకు మీ జుట్టును నల్లగా వుంచును. కొద్దిగా జుట్టు నెరిస్తే రు 2/-లు బుడ్డిచాలును. ఎక్కువ నెరిస్తే రు 3/8-బుడ్డి వాడండి. తలంతా నెరిస్తే రు 6/-బుడ్డి కొనవలెను. పనిచేయకపోతే ఖరీదు రెట్టింపు వాపసు. అది మెదడుకు కళ్లకు టానిక్.

Viswakalyan Oushadhalaya,
P. O. Katrisarai, Gaya.

పరిణామం

(11 వ పేజీ తరువాయి)

తను ఎంతో సుఖంగా బ్రతకాలని బాల్యం నుంచీ ఉద్దేశ్యాలు గల ధర్మారావు ఒక్కరోజు కూడా సుఖం అంటే ఏమిటో ఎరుగడు. కాలం గడుపుకోవటానికని, పుస్తకాలు చదవటం, రేడియో వినటం, తన ఆశయాల కనుగుణంగా వ్రాయటం మొదలుపెట్టాడు. మొదట్లో అతని రచనలు ఎవ్వరికీ పనికిరాలేదు. అన్ని పత్రికలూ త్రిప్పి పంపినై. తన భావాలు ప్రచారంచేస్తే ఆ పత్రికలుకూడ మార్కెట్టులో కానరేవో! అందువల్లే తన రచనలు వెయ్యటం లేదేమో నని ధర్మారావుకు సందేహం కలిగింది. జీవితంలో ఏరంగంలో, ఎక్కడ తాను కాలు పెడుతున్నా అందరకూ తనగాలే సరిపడకుండా ఉన్నట్లుగా తోచింది ధర్మారావుకు.

ఇది యిలా ఉండగా ... "ఉద్యోగం చెయ్యకుండా, చేతిలో ఎప్పుడూ ఆ పెద్ద కాగితాలు, వ్రాతలూ ఏమిటి? కూటికొచ్చేదా? గుడ్డకొచ్చేదా? ఊరిమీద తిరుగుతూ, ఎన్నాళ్లు అని యింట్లో పడివుండి తింటాడు?" అని ఇంట్లో అంతా, దుయ్యబట్టసాగారు ధర్మారావుని. ఇంట్లో పెద్దవాళ్లకి, చిన్నవాళ్లకి, జీతగాళ్లకు గూడ ధర్మారావు అంటే అలుసయిపోయి, ఇష్టం వచ్చినట్లు మాట్లాడుతారు. ఎవరు ఎన్ని అన్నా తన్ను కాదు అనుకొని తలవంచుకు తిరగటమే ధర్మారావు అలవాటు చేసుకొన్నాడు.

క్రమంగా పెళ్లి ముడిపడేదాకన్నా, కట్నం బాగా వస్తుందని, ధర్మారావుచేత ఉద్యోగం ఎలాగైనా చేయించాలని వాళ్ల పెద్దవాళ్లకు పట్టుదల ఎక్కువయింది. కానీ యీ విషయంలో ధర్మారావు ఘట్టిగా మొండిచర చటంవల్ల ఎన్నో సార్లు చెప్పి చూచి, ప్రయోజనం శూన్యమని వొదిలేసి ఊరుకొన్నారు.

మళ్లీ సంవత్సరం. మాఘమాసంలో సంబంధం కుదిర్చి ధర్మారావుకు పెళ్లి ముడిపెట్టారు. సంబంధాన్ని గురించిగాని, పెళ్లిఏర్పాట్లను గురించిగాని, అంతా పెద్దవాళ్లకే వొదిలేసి ధర్మారావు పిల్ల మెడలో తాళిబొట్టుమాత్రం కట్టాడు. వాళ్ల బంధువులు, స్నేహితులు కొంత మంది అతని మౌనం చూచి క్రమంగా మనిషి మారాడని, తమలో కలుపుకోవటానికి అర్హుడవుతున్నాడని అనుకోసాగారు.

* * *

పెళ్లిలో అత్తవారింటికి మూడు నిద్రలకు వెళ్లినప్పుడే ధర్మారావుకు ఆ ఇంట్లో ఎటువంటి స్థానం ఉందో, ధర్మారావు భార్య రాజ్యలక్ష్మికి అర్థమయ్యింది.

ఆ రాత్రే ధర్మారావు ప్రథమంగా తన భార్యతో పరిచయం చేసుకోటానికి మొదలు. గదిలోకి వెళ్లేముందే అతని బుర్రలోకి చాలా ఆలోచనలు వొచ్చాయి. తన భార్య ఎల్లాంటి స్వభావం కలదో...... తన్ను అర్థంచేసుకోగల సంస్కారం ఆమెలో వుందో, లేదో...తన ఉద్దేశ్యాలు, భావాలు, ఆదర్శాలు ఆమెకు రుచిస్తాయో లేదో! ... ఒకవేళ లోకంలో అందరివలె ఆమెకూడా తన్ను, తన ప్రవర్తనను నిరసిస్తే తన బ్రతు కేం కావాలి? అన్నిటికన్నా మించింది ఆమె ముఖంలోకి ఇంతవరకూ గట్టిగా తేరిపార చూడక పోవటం అతణ్ణి కొంత అలయించింది.

గదిలో కాలు పెట్టగానే ధర్మారావు కంటికి తెల్లటి దుప్పట్లతో, పూలతో చక్కగా అలంకరింపబడిన పడకలు రెండు కనబడ్డాయి. వాటి దగ్గరగానే బల్లమీద అగరు వొత్తులు గుమాయిస్తూ వెలుగుతున్నాయి. అక్కడే తీపి, కారం, రకరకాల మిఠాయీసరుకు, పళ్లు, పాలూ ఉన్నాయి. ఇవి ఏవీ ధర్మారావులో ఎల్లాంటి చలనం, మార్పు కలిగించలేదు. ధర్మారావు తలయెత్తి నలుమూలలా పరికించిచూచాడు. ఎవ్వరూ కనిపించలేదు. కొద్ది నిమిషాలకు ఎవరో తలుపుత్రోసిన చప్పుడు అయింది. అతని గుండెలు ఎందుకో వేగంగా కొట్టుకున్నాయి. రాజ్యలక్ష్మి జలతారు పుష్పాలుగల బెనారసుచీర ధరించి వెండి మరచెంబుతో, మంచినీళ్లతో వచ్చింది. చెంబు బల్లపై ఉంచి అక్కడే నిలబడిపోయింది. ధర్మారావు భార్యముఖంలోకి చూచాడు. ఆ నల్లటిదేహం పిచ్చ నొసలు, చిన్నకళ్లు, దేహంపై దిగ్గురోమం వికారంగా కనబడింది. భూమిమీద కాలు ఆనలేదు. వెంటనే గదిలోనుంచి వెళ్లి పోవాలని తలుపుదాక వెళ్లాడు. కానీ కంటికి ఎదురుగుండా తల్లిదండ్రులు, బంధువులు, సంఘం — ప్రపంచమంతా ఒక్కసారి తనలోకి, వికారంగా చూస్తున్నట్లు, అపహాస్యం చేస్తున్నట్లుగ కనబడింది. భయంపుట్టి తలుపు తియ్యకుండానే మళ్లీ తిరిగి వెళ్లి మంచంమీద కూర్చున్నాడు. తన తెలివితక్కువమీద ధర్మారావుకు చాలా కోపమొచ్చింది. పిల్లని చూడకుండా తా నెందుకు పెళ్లికి వొప్పుకొన్నా నా? అని బాధపడ్డాడు. పోనీ చూసివచ్చిన అమ్మ, నాన్న తన కెందుకు చెప్పలేదు? వట్టి భ్రమ. పిల్లనిచ్చినవా ళ్లెందుకు పట్టించుకొన్నారు? వాళ్లు కట్నం పదవేలు చూచి మురిసిపోయ్యారు.

ధర్మారావుకు ఆసమయంలో వొచ్చిన కోపం ప్రతి వ్యక్తిమీదకు, దృష్టికి తగిలిన ప్రతి వస్తువు మీదకు ప్రాకింది. భర్త మౌనంగా ఉండటం, లేచి తలుపుదాక వెళ్లి మళ్లీ తిరిగివచ్చి మంచం మీద కూర్చోటం — యీ వింతచేష్టలన్నీ రాజ్యలక్ష్మికి చాలా అసహ్యంగా కనబడ్డాయి. కొంతసేపు నిలుచుండి విసుగొచ్చి, తనప్రక్క మీద పండుకొని అమాయకంగా, నిశ్చలతతో నిద్రపోయింది.

ధర్మారావు బుర్రలో ఆలోచనాతరంగాల సంఘర్షణ ఎక్కువయింది. తాను ఈ కురూపితో నేనా నా శేళ్లు జీవితం వెళ్లదీయాల్సింది? ప్రపంచ వెప్పులోలుకోసం కాపురంచేసి బిడ్డల్ని కనాల్సింది యీ మనిషితోనేనా? తను ఎవరికి ఏ ద్రోహం చేశానని యీ శిక్ష అనుభవించాల్సి వొచ్చింది? దీనికి నిష్కృతి ఏమిటి? హిందూసంఘంలో... లేదా?.. తను కావాలనుకొన్న శ్యామలనూ కాకుండాచేసి, తను కావాలనుకొన్న మరో పరాయి సంబంధాన్నీ చెడగొట్టి కట్నంపేచీతో, యీ కురూపిని తన ఆలోచనలతో, ఇష్ట, అయిష్టాలతో పనిలేకుండానే తనకు అంటగట్టటంలో తన తల్లి దండ్రులకు, బంధువులకు, సంఘానికి గల హక్కు ఏమిటో ఎంత ఆలోచించినా ధర్మారావుకు బోధపడలేదు.

కన్నీళ్లతో రెండు ముప్పాతిక తడిపి ఎప్పుడో తెల్లవారుఝాముకు నిద్రపోయి, ఉదయం ఎంతో ప్రొద్దు ఎక్కి నిద్రలేచాడు. మూడురాత్రులు మూడు యుగాలుగానే ఆ దంపతులకు గడిచిపోయాయి.

ఆ రాత్రి ధర్మారావు అత్తగారి నిర్బంధం వల్ల భార్యతో సినిమాకు వెళ్లక తప్పలేదు. హాల్లో ఇంటర్వల్‌లో అతని చెవులకు యిలా సంభాషణ వినపడింది.

"అతను ఎలా వున్నాడో, అతని సౌందర్యం చూడండి. ప్రక్కన కురూపిలా ఆ భార్య .... ఎంత వికారంగా ఉంది—ఆదాంపత్యం చూడటానికి? ఇల్లాంటి విరుద్ధప్రకృతులు ఎందుకు జతకట్టబడతాయో!"

ఈ మాటలు విన్న ధర్మారావుకు లోకంపై చాలా కోపం వచ్చింది. వీరు ఎందుకు చెయ్యాలి? తరువాత వ్రేలుబెట్టి అలా చూపించి ఎందుకు వెక్కిరించాలి? ఎవ్వరు చెప్పతారు? సమాధానం...,

ఈ ఆలోచనలతోపాటు ధర్మారావుకు ఒక వేపునుంచి గర్వంకూడ వచ్చింది, తన్ను ప్రశంసించినందుకు. దాంతో క్రమంగా ఇతరుల ఎదుటమాత్రం లోకంలో అందరివలె, తన భర్త స్థానానికి తగినట్లుగా ప్రవర్తించ మొదలుపెట్టాడు. దీనిలోగల యథార్థాన్ని గుర్తించలేక అంతా ధర్మారావుని ప్రశంసించ మొదలుపెట్టారు. పెళ్లి అయింతర్వాత బాగుపడ్డాడు. ఇహ ఫరవాలేదు అనుకోసాగారు. రాజ్యలక్ష్మి మాత్రం భర్తను అర్థంచేసుకోవాలని తెగ ప్రయత్నం చేస్తోంది. కానీ అతని మనస్తత్వం ఆమెకు బోధపడేటట్లుగా లేదు.

ఆరాత్రి భర్తతో ఎలాగైనా మాట్లాడి ప్రసన్నం చేసుకోవాలని రాజ్యలక్ష్మి ఎంతో కాంక్షతో గదిలోకి వెళ్లింది. భర్త నుద్దేశించి "మీరు ఎంతోఅందంగా, సుందరస్వరూపుల్లా ఉన్నారు. మీలో మంచితనం నన్ను ఆకర్షిస్తుంది" అంది.

ఈ మాటలకు ధర్మారావులోగల ఈర్ష్య, గర్వము తొక్కత్రొక్కిన త్రాచువలె పైకి వొచ్చాయి.

"ఆ విషయం నాకు తెలుసు, నీపొగడ్తలతో నాకు పనిలేదు." అన్నాడు ధర్మారావు కఠినంగా.

రాజ్యలక్ష్మి తన భర్తముఖంలో తనపై ఆయనకు గల అయిష్టత, ఒకవిధమైన ఈర్ష్య, క్రోధం చూచి, బాధపడి, వెళ్లి తన మంచంమీద పడుకొని ఏడ్చింది. తను భర్తను తనవైపుకు త్రిప్పుకోలేక పోయినందుకు, తనకు కురూపి దేహాన్ని భగవంతుడు ఇచ్చినందుకూ ఎంతో కుమిలి కుమిలిపోయింది.

రాజ్యలక్ష్మి భర్త ముభావంగా ఉంటున్నా, అతనికి భోజనందగ్గరగాని, స్నానపానాదుల ఏర్పాటుల్లోగాని ఎంతో శ్రద్ధ తీసుకొని పని చేస్తూ ఉండేది. ఒకొక్కప్పుడు ధర్మారావుకు భార్యచేసే సేవలు ఆకర్షించి, ఆమెను ఆప్యాయతతో చూడాలని బుద్ధిపుట్టేది. కానీ మళ్లీ ఆమె 'కురూపి' ఆకారం కళ్లలో మెదిలి అతని ప్రవర్తన మామూలుధోరణిలోనే పడవేసేది.

ఒక రోజున రాజ్యలక్ష్మికి తన భర్త వ్రాసి ఉంచిన రచనలు చదివే అవకాశం చిక్కింది. ప్రతి రచనలోనూ తన భర్తయొక్క స్వేచ్ఛా వాయువులు, ఉద్దేశ్యాలు, ఆదర్శాలు, భావాలు అన్నీ ప్రతిబింబించి కనబడ్డాయి తన భర్త హృదయం ఎంతో లోతైందని, తనబోటి సామాన్య సంస్కారులకు అమాయకులకు ఆయన్ను అర్థంచేసుకోవటం తలకుమించిన పని అనీ, ఇంత హృదయవిశాలతగల తనభర్తకు తన బోటి స్త్రీ భార్యగా దొరకటం నిజంగా తన భర్త దౌర్భాగ్యమేననీ, అందువల్లే ఆయన తన్ను ఆదరించలేకపోతున్నాడని తెలుసుకొన్నది. ఆనాడు గ్రహించిన మరుక్షణం నుంచీ రాజ్యలక్ష్మికి భర్తపట్ల అభిమానం, అనురాగం మరీ వృద్ధి పొందజొచ్చాయి.

ధర్మారావు తన అయిష్టతను, తిరస్కారాన్ని ఎన్నివిధాలు భార్య ఎదుట మాటల్లోగాని, చేతల్లోగాని చూపుతున్నా, ఎంత కఠినంగా ఆమెపట్ల ప్రవర్తిస్తున్నా, రాజ్యలక్ష్మికి మాత్రం ఏ విధంగాను నొప్పి కలిగించటం లేదు. పైగా ఆమె తన ఓర్పును, ఆదరణను భర్తపట్ల అభిమానంతో ప్రదర్శించ మొదలుపెట్టింది.

ఈ విధంగానే రోజులు దొర్లుతున్నాయి.

ఎన్నో రాత్రులు పడకగదిలోకి పోవటానికి మనస్సు వొప్పక, జోరున ధారాపాతంగా వర్షం కురిసి జల్లుకొడుతున్నా, వరండాలోనే రాత్రంతా వాలుకుర్చీలో బడి దొర్లాడుతూనే, ధర్మారావు కాలం గడిపేవాడు. ఆ రోజుల్లో అతని హృదయంలో ఎంతో కాలాన్నుంచి పాతుకుపోయి కరుడుగట్టుకొని వున్న భావాల్ని, ఆశయాల్ని, ఆదర్శాల్ని మార్చుకొనే శక్తి లేక, ఎంత మర్మాంతకయాతన అనుభవించేవాడో ఎవ్వరికీ తెలియదు.

లోకంలో కొన్నాళ్లపాటు కనుమరుగుగా గడిచిపోయిన ధర్మారావు జీవితం తిరిగి విమర్శకు లోనుకాజొచ్చింది. "దౌర్భాగ్యుడు. ఇష్టం లేనివాడు మొదట్లోనే చేసుకోకుండా ఊరుకోక పోయినాడా? ఆ పిల్లను అన్యాయంగా నానా అవస్థలూ పెడుతున్నాడట! తెచ్చివేసుకు తింటానికి, వాడుకోవటానికి వాళ్ల డబ్బు పనికి వచ్చిందిగాని, పిల్ల పనికి రాలేదట!" అనికొందరూ; "అసలు వాడి సంగతి ఎవరికి తెలియదు? ఎరిగుండి దమ్మిడీ పనిచెయ్యలేనివాడికి, కాని సంపాదించలేని వాడికి, ఆ వెధవకు పిల్ల నిచ్చినవాళ్లకు బుద్ధి లేదు." అని కొందరూ, రకరకాలుగా అనటం సాగించారు.

ఈ మాటలవల్ల ధర్మారావు హృదయంకన్నా, రాజ్యలక్ష్మి హృదయం ఎక్కువగా గాయపడేది.

రాజ్యలక్ష్మి తన హృదయంలోని, సౌందర్య దేవాలయాన్ని, దానిలోని ప్రేమసింహాసనాన్ని

(22 వ పేజీ చూడుడు)

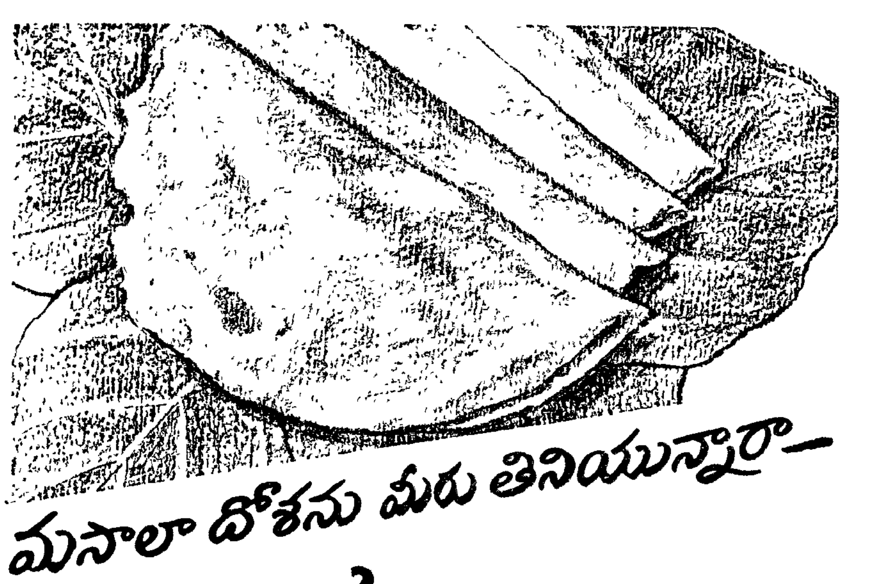

మసాలా దోశను మీరు తినియున్నారా—

డాల్డాతో వండినదానిని?

ఒకటిన్నర పెద్ద చెంచాడు బియ్యమును, అర పెద్ద చెంచాడు మినపప్పును 6 గంటలసేపు నానవేసి వాటిని వేరు వేరుగ బాగా రుబ్బండి. తరువాత ఈ రెండింటిని కలుపి రుచికి ఉప్పును జేర్చండి. ఈ మిశ్రమమును 12 గంట్లసేపు అట్లేనుంచండి. తరువాత దీనికి నీటిని కలుపి, అంతయు ఏకరీతిగా చిక్కగానగులకు పది నిమిషములదాకా కలుపండి. వేడిగానున్న పెనముమీద డాల్డాను పూసి ఒక పెద్ద చంచాడు మిశ్రమమునుపోసి చంచాయొక్క వెనుక భాగముతో దానిని చపాతివలె చేయండి. దీనిచుట్టు కొద్దిగా డాల్డాను పోసి, అది కాలినప్పుడు రెండవవైపును కాల్చేటందుకు దానిని తిరుగవేయండి. తరువాత దానిని నలగగొట్టబడినటువంటియు, మసాలాసామానులతో గూడినటువంటియునైన బంగాళా దుంపలతో నింపి మడతబెట్టండి. దోశలను వేడిగా తినండి!

పచ్చి ఆహారములు వండిన ఆహారములకంటె మేలైనవా?

ఉచిత సలహాకొరకు ఇవ్వాళే — లేక ఏరోజైనను వ్రాయండి!

ది డాల్డా అడ్వైసరీ సర్వీస్

పోస్ట్ బాక్స్ నంబరు 353, బొంబాయి 1

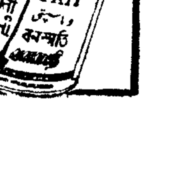

HVM. 78-172 TL